

3. Зайчикова В.В. Удосконалення бюджетного законодавства в контексті європейського досвіду скорочення дефіциту бюджету / В.В. Зайчикова // *Фінанси України* : журнал. – 2011. – № 5 (186). – С. 56-67.

4. Гесць В.М. Посткризові перспективи та проблеми розвитку економік України й Росії (макроекономічний спектр) / В.М. Гесць // *Фінанси України* : журнал. – 2011. – № 2 (183). – С. 11-23.

5. Лапшин В.І. Застосування методу аналізу ієрархій у програмно-цільовому методі бюджетування / В.І. Лапшин, В.М. Кузніченко // *Фінанси України* : журнал. – 2011. – № 5 (186). – С. 40-46.

6. Луніна І.О. Капітальні трансфери місцевим бюджетам: підходи до створення ефективної системи управління / І.О. Луніна // *Фінанси України* : журнал. – 2011. – № 2 (183). – С. 24-34.

7. Мамонова Г.В. Ефективність видаткової частини бюджету України / Г.В. Мамонова, К.Д. Салаямон-Міхеева // *Актуальні проблеми економіки* : наук.-практ. часопис. – 2011. – № 2 (116). – С. 147-153.

8. Радіонов Ю.Д. Проблема ефективності використання бюджетних коштів / Ю.Д. Радіонов // *Фінанси України* : журнал. – 2011. – № 5 (186). – С. 47-55.

9. Рожко О.Д. Інноваційно-інвестиційна спрямованість бюджетної політики / О.Д. Рожко // *Фінанси України* : журнал. – 2011. – № 1 (182). – С. 64-72.

10. Сибірянська Ю.В. Інноваційні підходи до прогнозування і планування доходів бюджету / Ю.В. Сибірянська, Г.М.Котіна // *Фінанси України* : журнал. – 2011. – № 2 (183). – С. 72-85.

11. Стефанюк І.Б. Актуальні аспекти міжбюджетних відносин у світі нової редакції Бюджетного кодексу України / І.Б. Стефанюк, Н.Е. Крисюк // *Фінанси України* : журнал. – 2011. – № 2 (183). – С. 86-96.

12. Ярошенко Ф.О. Бюджетні дефіцити як інструмент посткризового відновлення світової економіки / Ф.О. Ярошенко // *Фінанси України* : журнал. – 2011. – № 1 (182). – С. 3-12.

Садеков А.А., Соловьёва Ю.М. Устойчивое развитие и бюджетная политика в условиях реформирования экономики

На основе обобщения научной литературы проанализированы особенности бюджетной стратегии Украины и стран мира, определены проблемы и приоритетные тенденции бюджетной политики в современных условиях модернизации экономики.

Ключевые слова: бюджет, бюджетная политика, бюджетная стратегия, межбюджетные отношения.

Sadekov A.A., Solovyuova Yu.M. Sustainable development and budget policy in economic reform

The features of the budget strategy of Ukraine and the countries of the world analyzed on the basis of scientific literature, the challenges and priority trends identified for fiscal policy in the modern conditions of economic modernization.

Keywords: budget, budget policy, budget strategy, intergovernmental relations.

УДК 658:511.504

**Проф. І.О. Александров, д-р екон. наук;
аспир. О.О. Кравець – Донецький НУ економіки і торгівлі
ім. Михайла Туган-Барановського**

ФОРМУВАННЯ ПІДХОДУ ДО РИНКОВОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Досліджено еволюцію класичних підходів до управління для формування ефективного механізму. Запропоновано класифікацію підходів до управління, а також колоністичний підхід екологічного менеджменту щодо підтримки екологічної рівноваги шляхом застосування ринкового інструментарію.

Ключові слова: підхід, еволюція підходів, класифікація підходів, колоністичний підхід.

Вступ. Очевидним є, що екосистема втрачає потенціал відтворення внаслідок надмірного антропогенного навантаження. Гальмівним фактором підтримки такого потенціалу є недосконалість діючих економіко-екологічних механізмів природокористування, за відсутності певних важелів ефективного управління цим процесом. Тому *актуальності* набувають наукові дослідження, спрямовані на удосконалення існуючих та розроблення нових механізмів управління якістю навколишнього середовища, які створюють перспективи сталого суспільства. Проте становлення ринкових відносин в Україні потребує нових теоретичних положень та адаптування підходів до формування ринкового механізму управління якістю навколишнього середовища з новою парадигмою, що є *метою цього дослідження*

Теоретичне та практичне дослідження питань з цього напрямку виконують у багатьох наукових школах: Інститут економіки природокористування та сталого розвитку України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень, Інститут економіки промисловості НАН України, Національний лісотехнічний університет, Сумський державний університет, Донецький національний університет та інші.

Аналізування підходів щодо управління якістю навколишнього середовища. Для обґрунтування підходу до управління якістю навколишнього середовища потрібно встановити комплекс парадигматичних, синтагматичних і прагматичних структур і механізмів, що є основою стратегії управління, які конкурують між собою або в організації життя і діяльності людей [1]. На цій основі формуються етапи виникнення та зв'язки підходів, згрупованих за історичними ознаками, для формування ефективного ринкового механізму управління якістю навколишнього середовища, що схематично представлено на рис. 1. Історично визначено декілька найважливіших підходів, які є істотним внеском до розвитку теорії і практики управління, до них треба віднести: ситуаційний, системний, процесний, підхід з позиції виділення різних шкіл (табл. 1).

Зазначимо, що під впливом технологічного розвитку та зі зростанням ролі організації труда, його адміністрування до існуючих підходів доповнено адаптовані підходи, серед них: адміністративний, відтворювальний, динамічний, синергетичний, інтеграційний, маркетинговий, нормативний, цільовий, предметний, функціональний, поведінковий, кількісний [3].

Проте окремо взятий підхід повною мірою не може вичерпно забезпечити методологічні характеристики дослідження та не є повністю адекватним для прийняття ефективних управлінських рішень з урахуванням тенденцій соціально-економічного розвитку. Тому, доцільним є не застосовувати вказані підходи у чистому вигляді, а орієнтуватися на комбінований підхід – системно-функціональний, функціонально-структурний, програмно-цільовий та системно-цільовий підходи. Визначення суті зазначених підходів мають багатобічні характеристики, які відображено в табл. 2.

Комбінований підхід, своєю чергою, передбачає враховувати в процесі управління господарською діяльністю об'єктивні закони єдності функціонального, адміністративного та програмно-цільового підходів. Це зумовлено тим, що досягнення визначених цілей програмно-цільовим підходом неможливе

без застосування додаткових адміністративних засобів та без чіткої централізації функцій фінансування. Наприклад, погіршення екологічної ситуації в багатьох країнах зумовлене тим, що протягом багатьох десятиліть питання виробничо-економічного характеру вирішували за перевагою відомих, достатньо застарілих підходів, які не враховували марнотратне вживання природних ресурсів та негативний вплив суспільства на навколишнє середовище. Тому виникла потреба у запровадженні підходів екологічного менеджменту.

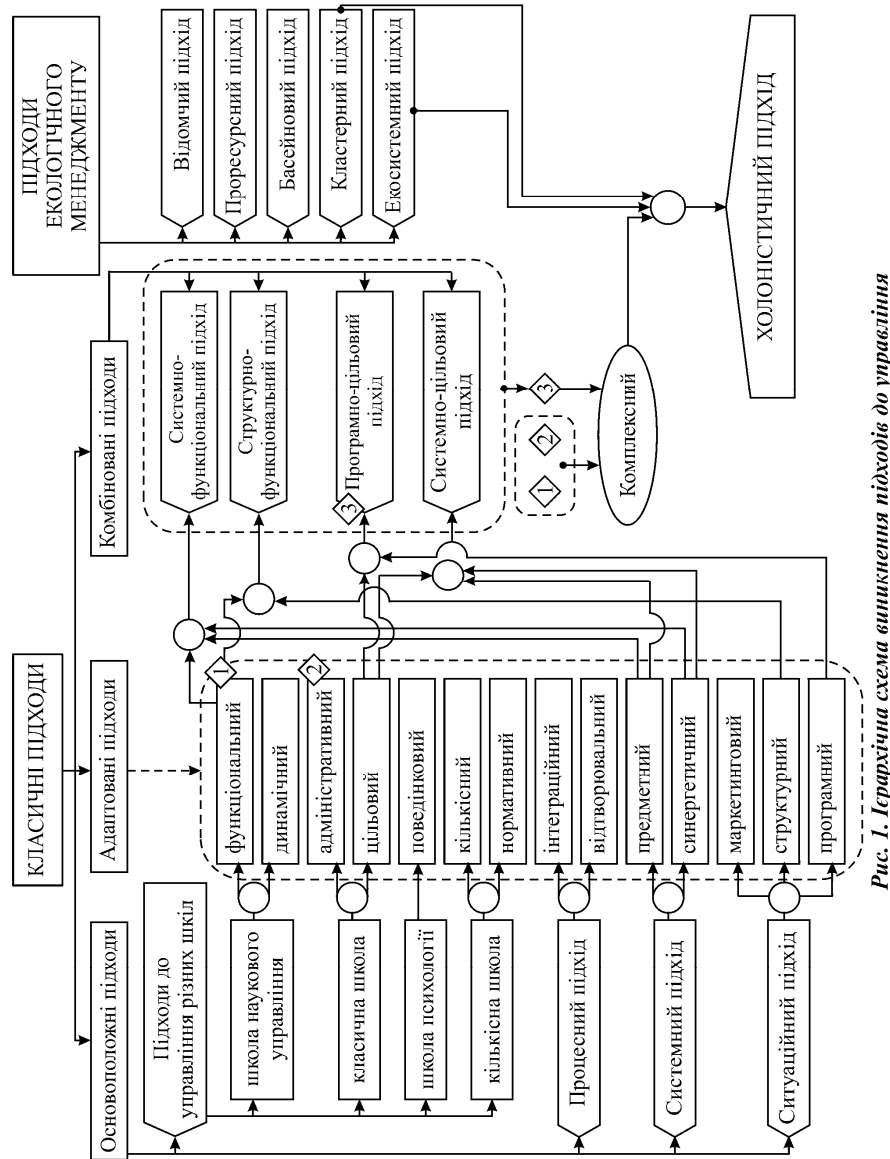

Рис. 1. Ієрархічна схема вишикування підходів до управління

Табл. 1. Характеристика основоположних підходів до управління

Назва підходу	Автори	Ознаки
Підходи до управління різних шкіл		
- школа наукового управління (1885–1920).	Ф. Тейлор, Френк і Л. Гилбрет	Його суть в пошуках найбільш продуктивного використання людських і матеріальних ресурсів, при умовах цьому переважного механістичного розуміння людини, його місця в організації і суті діяльності. Засновники школи вважали, що використовуючи спостереження, виміри, логіку і аналіз можна удосконалити багато операцій праці, для досягнення ефективності рішень.
- класична (адміністративна) школа (1920-1950)	А.Файоль	Розглядає питання вдосконалення організації в цілому, чим відрізняється від школи наукового управління. Головний вклад цієї школи полягає в тому, що вона розглянула управління як універсальний процес, що складається з декількох взаємозв'язаних функцій, таких як планування і організація.
- школа психології (1930 – теперішній час)	Фолет, Мейо, Маслоу	Суть школи людських відносин складає управління міжособовими стосунками і вживання психології і соціології.
- кількісна школа управління (1950-теперішній час)	У. Черчмен, Р. Акаф, Л. Арноор, Н. Вінер	Ключовою характеристикою кількісної школи є заміна словесних міркувань і описового аналізу моделями, символами і кількісними значеннями. Вживання кількісних методів дозволяє істотно підвищити ефективність управлінських рішень.
Процесний підхід	М.Альберт, Ф. Хедоурі	Базується як процес-серія взаємозв'язаних безперервних дій, які є управлінськими функціями. Кожна функція представляє процес, тому що також складається з серії взаємозв'язаних дій. Процес управління є загальною сумою всіх функцій
Системний підхід	Л.Берталанфі, Р. Акоффа	Ґрунтується на тому, що всяка організація є системою, що складається з частин, кожна з яких володіє своїми власними цілями. Є методологією розгляду різного роду комплексів, що дозволяє глибше і краще обґрунтувати їх суть (структуру, організацію) і знайти методи дії на їх розвиток.
Ситуаційний підхід	У. Гомберг, Г. Кунц.	Полягає в тому, щоб зв'язати прийоми управління і рішення з конкретною ситуацією. Для цього ситуації досліджуються, систематизуються, систематизуються і для кожної з них виробляються свої рекомендації.

Складено за: [2 с. 58-94].

Отже, помилки в розміщенні промисловості, недооцінка наслідків господарської діяльності, вузьковідомчий, споживчий підхід призвели до значного погіршення якості навколишнього середовища. Своєю чергою, такий підхід [4 с. 9-10]: стимулює природоексплуатаційне виробництво, розробку корисних копалин; породжує вузькопрофільні технологічні схеми розробки родовищ; нав'язує суспільству специфічне фінансування соціальної сфери життя, а також заходи, які спрямовані на підтримку екологічної рівноваги. Відомчий підхід впливає на організаційні особливості механізму управління якістю навколишнього середовища. При цьому між територіальними і галузевими структурами управління немає чіткого розподілу функцій. Місцеві органи влади (міські, районні, селищні) зберігають інертний характер ставлення до екології й фінансування відповідних заходів "за залишковим принципом".

Табл. 2. Характеристика деталізованих підходів до управління

		Підходи	Ознаки
КЛАСИЧНІ ПІДХОДИ	Адаптовані підходи	функціональний	сутність полягає в виділенні функцій елементів взаємодій різноманітних суб'єктів або елементів, і визначенні їх місця і значення (функції).
		динамічний	включає проведення ретроспективного аналізу поведінки об'єктів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, та прогнозування розвитку об'єкту.
		адміністративний	встановлює порядок організації управління із використанням формально-бюрократичного способу, що реалізовується за допомогою наказів і розпоряджень
		цільовий	система методів і методичних прийомів, які забезпечують постійну орієнтацію управлінської діяльності на кінцеві результати.
		поведінковий	акцентує увагу на дослідженні й інтерпретації процесу управління з позицій домінуючого значення їх поведінкових характеристик, у тому числі мотиваційних
		кількісний	забезпечує аналіз параметрів управління за допомогою використання кількісних методів, засобів і методів кваліметрії.
		нормативний	формування нормативної бази планування та управління, встановлює норми в управлінні.
		інтеграційний	зорієнтований на використання і підсилення взаємозв'язків між окремими підсистемами і елементами системи управління;
		відтворювальний	орієнтований на постійне відновлення виробництва та ресурсів для задоволення потреб ринку.
		предметний	направлений на вдосконалення існуючої системи (об'єкту) за рахунок проведення додаткових досліджень і впровадження їх в практичну діяльність.
		синергетичний	явища досліджуються як системи, що самоорганізуються, виникнення і зміна яких ґрунтується на випадкових процесах в їх кризових, нестабільних станах.
		маркетинговий	передбачає орієнтацію на потреби споживачів, сегментацію ринку, прогнозування життєвих циклів майбутніх послуг.
	структурний	досліджуються залежність поведінки суб'єктів від структурних змін.	
Комбіновані підходи	системно-функціональний	орієнтований на дослідження явищ як певних систем, та на визначення функціональних зв'язків елементів системи, між системами, оточуючим їх середовищем.	
	структурно-функціональний	виділяє в системних об'єктах структурні елементи і визначає їхню ролі у системі. Кожний елемент виконує свої специфічні функції, які "працюють" на загальносистемні функції.	
	програмно-цільовий	передбачає чітке визначення цілей, формування та здійснення програми дій, спрямованих на досягнення цих цілей.	
	системно-цільовий	означає наукове визначення цілей і підцілей системи, їх взаємних зв'язків між собою, та полягає в створенні на основі спеціальних стандартів ефективних систем управління і їх наступній сертифікації.	

Незважаючи на те, що останніми роками формуються крупні екологічні програми. Так, наприклад у Донецькій області, розроблено "Програми охорони природного довкілля і забезпечення екологічної безпеки до 2015 року". Проте ресурси, які виділяються на охорону навколишнього середовища, не задовольняють потреби.

В управлінні природокористуванням проресурсний підхід склався історично і закріплений у відповідних організаційних структурах. Суть його полягає в тому, що кожному виду природних ресурсів (земляні, мінерально-сировинні, водні, лісові і т.д) відповідає специфічна форма господарської діяльності зі своєю системою управління, що безпосередньо впливає на формування ринкового механізму управління якістю навколишнього середовища [5], що підтверджено законодавчими документами України.

Одним із дефіцитних ресурсів України є вода. Пропонують різні підходи до управління цим ресурсом. Проте басейновий підхід, своєю чергою, характеризується низкою екологічних, економічних, біологічних, фізико-хімічних чинників. Насамперед, це природна екологічно сформована система, що має природні кордони, які охоплюють сукупність залежностей біотичних і абіотичних чинників, що визначають її замкнутість і впливають на процеси її розвитку. Тобто басейновий підхід – це сукупність прийомів у географічних і екологічних дослідженнях, де як основний інтегруючий чинник виступає водний стік. Відповідно до басейного підходу, просторова структура географічної оболонки видається системою ієрархій басейнів різного рангу [6].

Басейновий підхід має переваги, тому що вносить до механізмів управління природокористуванням територіальний аспект [7]. Проте цей підхід, на відміну від зазначених вище найбільше відповідає задачам управління якістю навколишнього середовища. Але він сконцентрований на одному виді природних ресурсів, де приводяться балансові розрахунки – водних ресурсів [8].

У кластерному підході розглядають територіально-виробничі поєднання різного рівня і рангу (міста та їх агломерація, промислові центри і вузли, територіально-виробничі комплекси, рекреаційні зони, адміністративно-територіальні одиниці та ін.). Необхідність цього підходу обґрунтовується економічними перетвореннями: підвищенням значення екологічного аспекту в розвитку економіки, комплексного розвитку територій замість спеціалізації із управлінням історичних, національних, соціальних особливостей (складом і щільністю населення), що зумовлює необхідність комплексного розвитку території. Кластерний підхід зважає на специфіку ув'язки природоохоронних заходів до регіональних особливостей муніципальних утворень і є основою підготовки відповідальних управлінських рішень.

Екосистемний підхід офіційно ухвалено на П'ятій конференції сторін Конвенції за біорізноманітністю [9]. Він водночас є стратегією комплексного управління земельними, водними і живими ресурсами, спрямованою на їх охорону і стаке використання на основі принципу справедливості. Таким чином, екосистемний підхід дає змогу збалансувати три завдання: охорона, стаке використання, справедливий розподіл вигод, що отримуються внаслідок використання біологічних ресурсів.

Пропозиції щодо вибору підходу ринкового механізму управління якістю навколишнього середовища. Підходи так чи інакше впливають на формування ринкового механізму управління якістю навколишнього середовища. Для формування ефективного механізму доцільно запропонувати но-

вий підхід, який містить елементи інших підходів та принципи сталого розвитку. Цей підхід базується на основах комплексного, кластерного та екосистемного підходів та рекомендується назвати "холоністичний" підхід¹ до формування ринкового механізму управління якістю навколишнього середовища (рис. 3).

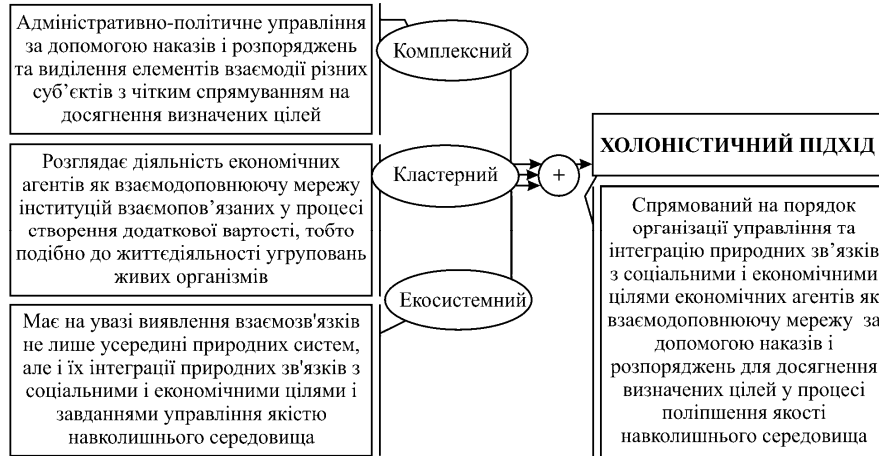

Рис. 3. Сутність холоністичного підходу до формування ринкового механізму управління якістю навколишнього середовища

Такий підхід має використовувати основні положення теорії інституціоналізму, що виражається в непереривній функціональній та структурній перебудови системи для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку при досить малих змінах умов навколишнього середовища. Тому що ефективність управління якістю навколишнього середовища залежить від низки обмежень, які розглядаються в рамках нової інституціональної економічної теорії, а саме: наявність позитивних трансакційних витрат, невизначеність та асиметричність інформації, обмеженої раціональності індивідуумів, інституціональної неповноти природоохоронних інститутів [10].

Висновок. Для досягнення рівноваги та її підтримки в складній системі "людина – навколишнє середовище" доцільно використовувати у процесі формування ринкового механізму управління якістю навколишнього середовища холоністичний підхід, який спрямований на порядок організації управління та інтеграцію природних зв'язків зі соціальними та економічними цілями економічних агентів як взаємодоповнювальну мережу за допомогою наказів і розпоряджень для досягнення визначених цілей у процесі поліпшення якості навколишнього середовища та побудований на основі трьох підходів із різних класифікаційних групувань, що є основою досягнення добробуту людей та найбільш повне використання екосистемних послуг, які звичайно недооцінюються.

¹ Холон (holon) – у перекладі з грецької всеосяжний, цілий, всебічний, універсальний.

Література

1. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров; редкол. А.А. Гусев и др. – Изд. 4-ое, [перераб. и доп.]. – М. : Изд-во "Советская энциклопедия", 1987. – 1600 с.
2. Кнорринг В.И. Теория, практика и искусство управления : учебник [для ВУЗов по спец. "Менеджмент"] / В.И. Кнорринг. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 528 с.
3. Райзберг Б.А. Управление экономикой / Р.А. Фатхутдинов, Б.А. Райзберг. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 1999. – 783 с.
4. Львовская К.Б. Окружающая среда, рынок и регион / К.Б. Львовская, Г.С. Ронкин. – М. : Изд-во "Наука", 1993. – 159 с.
5. Титенберг Т. Экономика природопользования и охрана окружающей среды / Т. Титенберг. – М. : Изд-во "Олма-Пресс", 2001. – 591 с.
6. Кейз Д. Использование водных ресурсов речных бассейнов / Д. Кейз // Доклады Британско-советского семинара по водным ресурсам и сточным водам. – М, 1988. – С. 215-232.
7. Ковда В.А. Экологический мониторинг: концепция, принципы организации / В.А. Ковда, А.С. Керженцев // Региональный экологический мониторинг. – М. : Изд-во "Наука", 1983. – 264 с.
8. Александров И.О. Подходы до реализации принципов сталого розвитку в охороні трансграничных водных ресурсов : сб. науч. работ / И.О. Александров, О.В. Половян, М.Ю. Тарасова. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2008. – Вип. 15. – С. 153-163.
9. UNEP/CBD/SBSTTA/11/7 31 August 2005. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.biodiv.org/doc/meetings/sbstta/sbstta-11/official/sbstta-11-07-ru.doc>.
10. Александров И.А. Принципы институционализма в теории устойчивого развития. / И.А. Александров, А.В. Половян, М.Ю. Тарасова // Наукові праці Донецького національного технічного університету. – Сер.: Економічна. – Донецьк : Изд-во ДонНТУ. – 2011. – Вип. 39-2. – С. 54-62.

Александров И.А., Кравец Е.О. Формирование подхода к рыночному механизму управления качеством окружающей среды

Исследована эволюция классических подходов к управлению для формирования эффективного механизма. Предложена классификация подходов к управлению, а также холонистический подход экологического менеджмента по поводу поддержания экологического равновесия путем применения рыночного инструмента.

Ключевые слова: подход, эволюция подходов, классификация подходов, холонистический подход.

Aleksandrov I.A., Kravets L.O. Approach formation to market the mechanism of management of quality environment

It is investigated evolution of classical approaches to management for formation of the effective mechanism. Classification of approaches to management, and also holonistic the approach is offered.

Keywords: the approach, evolution of approaches, classification of approaches, holonistic the approach.

УДК 334.724.6:330.837

Проф. О.М. Головінов, д-р екон. наук –
Донецький НУ економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Зроблено аналіз системи функцій сучасної держави, розглянутої стосовно інституціонального підходу як економічного інституту власності. На базі теоретичного аналізу й осмислення наявного вітчизняного досвіду досліджено специфіку виробничої, підприємницької й перерозподільної діяльності держави, чинників, що її визначають.

Ключові слова: державний сектор, державне підприємство, приватний сектор, власність, приватизація, функції держави.